

3. Гудзик І.П. навчаємо слухати-розуміти українську мову// рідні джерела. – 1998. - №1-2. – С.14-17.
4. Пентилюк І.М. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні мови// Українська мова і література в школі. – 1999. - №3 – С. 8-10.
5. Пентилюк М.І. Культура мови і стилісти. – К., Освіта. – 1994. – 287с.
6. Практикум з методики навчання української мови/ за редакцією М.І. Пентилюк. – К.: Ленвіт 2003. – 302с.
7. Текучов О.В. Методика мови в середній школі. – М.: Просвещение. – 1980. – 414с.
8. Учїться висловлюватися/ П.І. Білоусенко, Ю.О. Арешенков, Г.М. Віняр та ін.. – К.: Наукова думка, 1990. – 298с.

В статтє рассматривается возможность анализа устной речи учащихся в коммуникативном аспекте.

Ключевые слова: речевое развитие, чувство языка, интонационная выразительность, интонационные упражнения.

In the floor the verbal broadcasting is analysed in a communicative aspect.

Keywords: vocal development, linguistic sense, intonation expressiveness, intonation exercises.

УДК 811.161.2.: 81□282

Стецик Х.М.

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ НАДДНІСТРЯНСЬКИХ ДІАЛЕКТНИХ РИС У ХУДОЖНІЙ МОВІ Б. ГОЛОДА

У статті розглянуто наддністрянські діалектизми в мові творів Б.Голода. Проаналізовано особливості введення діалектних одиниць у мову персонажів і в мову автора. Установлено стилістичні функції діалектизмів у художніх текстах.

Ключові слова: діалектизм, художня функція, мова автора, мова персонажів.

Актуальним напрямом сучасного українського мовознавства є вивчення взаємодії художньої мови і територіальних діалектів. Таке дослідження дає можливість виявити закономірності репрезентації говорів у мові художньої літератури, встановити склад, спосіб вживання діалектних одиниць, визначити

функції та статус діалектизмів у творах. “Мова белетристики виступає середовищем, у якому здійснюється безпосереднє контактування діалектної і літературної форм мови” [3, 3]. Тому ґрунтовний аналіз використання різнорівневих говіркових одиниць у художній мові сприяє розв’язанню проблеми взаємодії літературної мови і діалектів.

Специфіка відображення говорів в українській художній мові – це багатоаспектна проблема, яка потребує комплексного вивчення. Окремі південно-західні діалекти, насамперед гуцульський, бойківський, покутський, буковинський були вже предметом мовознавчого аналізу з погляду їх використання у мові художньої літератури [4; 5; 6; 8; 9]. Наддністрянський говір у такому плані практично не досліджений.

Важливим аспектом проблеми взаємодії наддністрянського діалекту і художньої мови є встановлення способу введення діалектних одиниць у художній текст і з’ясування їх функціонального навантаження.

Метою статті є дослідити стилістичну роль наддністрянських діалектизмів у мові творів Б. Голода.

Сучасна західноукраїнська література, “розвиваючись у річищі загальнокультурних процесів, що загалом обмежують позанормативні включення у мовне тло художніх творів, має своє мовностильове обличчя, відмінні ознаки й риси саме в мовному вимірі. Специфічне мовно-літературне забарвлення західноукраїнського літературного руху пояснюється неперервністю його зв’язків зі “старою” літературною традицією, що характеризується іменами Івана Франка, Василя Стефаника, Ольги Кобилянської, Марка Черемшини, Гната Хоткевича, Юрія Федьковича та інших діячів культури, для котрих місцеве мовлення було джерелом творчості, скарбницею народного світовідчуття” [7, 17].

До авторів, які творять “специфічне мовно-літературне забарвлення західноукраїнського літературного руху” завдяки використанню діалектних джерел національної мови, належить Б. Голод – сучасний письменник, уродженець с. Діброва Рогатинського району Івано-Франківської області. У 2003 році Б. Голод видав збірку оповідань і новел, заснованих, як він сам пише, на фактичному життєвому матеріалі, за яким стоять конкретні, знайомі йому люди – жителі Діброви та сусідніх сіл, носії наддністрянського говору. Регіональну приналежність та соціальний статус персонажів твору виявляє їхня мова. Б. Голод майстерно використав наддністрянські діалектизми, які виступають виразним стилізаційним засобом.

Мова художніх творів Б. Голода з погляду відображення в ній наддністрянських діалектних рис неоднорідна. Найвне чітке протиставлення мови автора і мовлення персонажів. В авторську мову, нормативну, літературну, введено тільки лексичні діалектизми. Мовлення персонажів стилізоване під наддністрянську говірку, у ньому відбито основні фонетичні, морфологічні та лексичні особливості, які імітують наддністрянський говір, пор.:

У неділю за доброї погоди під сільською читальнею збирається найбільша в селі вулиця. То буде розмова про урожай, погоду, політику... А ще про різні “трафунки”, якими такі багаті наші села.

Так було на цей раз. Коли вже обговорили врожай і погоду, Петро Деруга запитав:

□ А чулисте, хлопці, що Максим Королевич вже чисує?..

□ Та ти що? Дивітсі-Дивітсі! Такий здоровезний хлоп!

□ О-в-ва!.. А я два дні тому здибав його Таньку, то казала, що нібито надії нема ніякої, але, може, ше трохи потягне...

□ Та яке “потягне”? Яке “потягне”?.. Я вчора був у него, – продовжував Петро. – Там вже нема кому жити... Що Ви? Руки – як ниточки, рушити ними не годен. Очі йому запалисі! Висох на трісочку. Не вогори нічого і не їсть уже другий день.

□ Йо-й! То сі мучит, бідний...

Автор імітує говіркове мовлення своїх персонажів, використовуючи, поряд із лексичними діалектизмами (чисувати ‘помирати’), також фонетичні та морфологічні говіркові риси, зокрема: звук *i* замість *a* після м□яких приголосних (дивітсі, запалисі), метатезу (вогори), звук *ш* на місці *щ* (ше), твердий приголосний *t* у закінченнях дієслів (сі мучит), фонетично змінені залишки перфекта (чулисте), вигук *йой*. В авторській мові вжито лексичний діалектизм *трафунок* ‘випадок’. Він, як іншосистемна одиниця, виділяється графічно – за допомогою лапок.

У наведеному фрагменті тексту діалектні риси відбито не у всій повноті й непослідовно, зокрема не в усіх позиціях задньоязиковий *a* після м□яких приголосних переходить у голосні переднього ряду (потягне), звук *t* у закінченнях дієслів не завжди твердий (їсть), не відображені такі говіркові ознаки, як лабіалізація голосного *a* перед *v* (здибав), збереження етимологічного *e* після шиплячих (вчора). Маркуючи мовлення героїв окремими діалектними рисами, автор прагне відтворити загальну тональність наддністрянського говору, не забезпечуючи при цьому повноти й послідовності відображення фонетики, морфології й лексики говору.

Водночас мова персонажів творів Б. Голода, насичена різнорівневими діалектизмами, часто свідчить про намагання письменника якнайточніше і якнайповніше відтворити наддністрянську говірку, пор.:

За загорожею, на базарній оболоні, торгують селяни худобою. Корови, коні, кози, вівці, телята, поросята, – вибирай, бери, тільки гроші плати...

□ Шо Ви, газдо, хочете за тотово пацєтко? – питає селянин продавця.

□ Дваїцїть п□єтку...

□ Дваїцїть п□єтку?! За шо? – щиро дивується. – Та жи воно менче від мої рукавички?! – і йде собі далі.

А он Юзик Цимбал з нашого села корову продає:

□ Ну а вона, газдо, хоцєнь дає так молока, жеби двом дітьом стало забілити каву на сьніданє? – збиває ціну покупець.

□ Та Ви шо, нанашку? – вдає ображеного Юзик. – Та вона дає пунтю молока нараз, – набиває ціну. – Як не в□єрете, жиби □м дітей своєх не застов,

– щиро бреше Юзик і не дуже боїться Бога, бо дітей не мав і вже мати через інвалідство не буде...

Або:

□ **Видите!** А моя Ольга ходила до **єдного** начальника **довідатисі** за мою пенсію. **Шо** □му, – каже, – не **напхаласі** пакуночка, а він **такой** не **взєв**.

□ **Не взєв?**

□ **О-в-ва**, то він вам **ніц** не поміг, **стрийно!**

□ **В то сі** якраз **розходить**, **жи** поміг! **Ше** й добре поміг. **Сказов**, **жи** він не хоче з бідних людей їх **кровавиці**. **Сказов**, **жи** він **такой** принципово не бере **ніц** ні в кого.

Б. Голод відтворює комунікативну ситуацію, максимально наближуючи мовлення персонажів до наддністрянського говору. У мові героїв послідовно відображено такі діалектні риси, як перехід *a* в *e*, *i* (*п'єтку*, *довідатисі*), лабіалізація *a* перед *v* (*сказов*), м'яка вимова приголосного *s* (*сьніданє*), твердий кінцевий *t* у дієсловах (*сі розходить*), закінчення *-ом* у давальному відмінку множини іменників (*дітьом*), вживання еклітичних та редуплікованих форм займенників (*му*, *тотово*), використання фонетично змінених залишків перфекта (*м застов*) та ін. Діалектними є числівники *п'ятнайцять*, *єдного*, сполучники *жи*, *жеби*, частки *такой*, *хоцєнь*.

Автор уводить у мову героїв також лексичні діалектизми – *газда* ‘господар’, *путня* ‘відро’, *нанашко* ‘старший чоловік’, *стрийна* ‘дружина батькового брата’, *видіти* ‘бачити’.

Вжиті різнорівневі діалектизми в наведених діалогах не перешкоджають сприйняттю художнього твору, вони створюють ефект автентичності мовлення.

Наявність діалектних одиниць у мовленні персонажів новел і оповідань Б. Голода та відсутність їх у авторській мові свідчить про цілеспрямоване використання письменником наддністрянського говору з певною стилістичною метою.

Важливою функцією вжитих у творах діалектизмів є номінативно-пізнавальна. Вона виявляється в тому, що діалектні лексеми називають реалії позамовної дійсності, які в літературній мові не мають однослівних відповідників. Семантика діалектного слова, “заховуючи відомості про певний квант матеріальної чи духовної культури етнографічної групи, не лінгвалізована нормативною мовою, знайомить реципієнта тексту з новою інформацією, закладеною в значенні діалектизму” [3, 4]. У художній мові Б. Голода номінативно-пізнавальну функцію виконують, наприклад, такі лексеми: *матлівниця* ‘рубель для качання білизни’, *тачівка* ‘валок качати білизну’, *ферфляша* ‘металева посудина з закруткою для зберігання рідини’, *пйон* ‘тягарець на довгому тонкому шнурку, за допомогою якого при муруванні визначають рівень по вертикалі’, *балка* ‘брус, що підтримує стелю’, *жгребло* ‘залізна щітка, якою чистять коней, корів’ та ін. Зображуючи побут селян, автор використовує ці діалектні слова як найбільш адекватний засіб позначення сегментів позамовної дійсності.

Діалектизми в творах Б. Голода відіграють важливу роль у забезпеченні художньої переконливості та етнографічної достовірності зображуваних подій,

героїв, побуту, ситуації, пейзажу. Так, без використання діалектних лексем *кацабайка* 'утеплена безрукавка', *кучма* 'висока шапка', *дерев'янки* 'черевики з дерев'яною підошвою', *барлаки* 'сукняні чохли, які натягають на чоботи взимку' авторів не вдалося б досягти художньої переконливості в описі наддністрянського одягу та взуття, пор.:

Я зав'язав барлаки. Мама перехрестила і поцілувала мене...

*Коло Принцового Гілька побачив перші троє саней. На передніх і задніх совіти. На середніх наші хлопці і два конвоїри. Серед них два брати Іван і Михайло Дідики – мамині двоюрідні брати. Іванові не було ще сімнадцяти. Він сидів у татовій **кацабайці**, старій **кучмі**, білих веретяних штанах і в **дерев'янках** на ногах.*

Лексеми *кацабайка*, *кучма* і *дерев'янки* позначають елементи одягу персонажа Івана Дідика, який є, як вказує розповідач, "нашим хлопцем", тобто жителем наддністрянського села.

Наддністрянські діалектизми, цілеспрямовано вжиті в художніх текстах Б. Голода, виконують й експресивну функцію, що ґрунтується на опозиції діалектного слова та слів літературної мови в тексті одного твору. Такі особливості діалектизму, як іншосистемність, незвичність, свіжість, нестандартність зумовлюють його естетичне навантаження в мові художнього твору, пор.: *Тим часом Семко приймав молоко. Коли черга спала, зібрався видавати **льоди**. Від сусідів принесли велику дерев'яну ложку. Семко вмотив на соломі невеликий **куферок** з паперовими **пугарчиками** і невеликими дерев'яними плішками-ложечками.*

Слова *льоди* 'морозиво', *куфер* 'скриня', *пугар* 'чарка' у наддністрянському говорі є стилістично нейтральними, але в мові твору вони експресивізуються. Заміна діалектних слів їх літературними відповідниками в наведеному фрагменті тексту призводить до нейтралізації експресивності та образності.

Діалектизми в творах Б. Голода слугують одним із основних засобів мовної характеристики персонажів. Часто автор використовує діалектні одиниці як засіб типізації мови представника певної соціальної групи. Наприклад, у новелі "Кліщева земля" вжито різнорівневі діалектні форми, які однозначно вказують на носія наддністрянського говору – селянина-землероба:

Плакав по операції Максим. Стискав мокру від сліз подушку і промовляв до себе:

□ *Чим теперка я **сі вчіплю** в тебе, земелько моя рідна? Тепер я вже не Кліщ! Тепер я – Слимак! Не маю чим **зачіпитисі** за тебе. Не ма-а-ю!.. Зрадиш ти мене тепер, здуриш, і **ніц** я тобі не зроблю. Але **не!**.. Я **сі** так легко не дам. Скажу, аби вивезли мене до тебе, скинули з **фіри**, і би я там закоцеб. Бо я вже не хлоп, а обрубок!.. Слимак!.. Тільки повзати годен. А ти не схочеш обрубка! Ти схочеш парубка! Молодого! Такого, **же** би мав дві ноги! Аби гуляв по тобі. Аби обіймав **тя**, як дівку! Аби біг від гонів до гонів! А я не годен! Не маю чим! Я хіба **вобійму** тебе!*

У монолозі головного героя використано такі наддністрянські діалектні риси, як перехід *a* в *i* (*зачіпитисі*), приставний *v* перед початковими голосними

(вобійму), енклітичні форми займенників (*тя*), частка *не*, сполучник *же*, лексичні діалектизми *ніц* 'нічого', *фіра* 'підвода'. Такі мовні одиниці є характерними для мовлення галицького селянства.

У творах Б. Голода діалектні елементи, введені в мову персонажів, є також засобом їх індивідуалізації, ідентифікації саме як ополян. Так, індивідуалізація Олекси Білоуса з новели "Компенсація" здійснюється завдяки наділенню його мовлення говірковими рисами, якими він вирізняється серед інших героїв твору, пор:

Олекса Білоус прийшов у представництво фонду, що опікується долею остарбайтерів, порадитись.

⟨...⟩

Зустрів його чиновник нібито справді привітно.

□ *Пане! Я навіть не знаю, чи мені варта звертатись? – чухав потилицю Олекса.*

□ *Прошу, розповідайте...*

□ *В трийцять восьмим році, пане, я вернувся з зарібків аж з Гамерики. Заробив я за **штири** роки, як на той **чис**, немало. Бо-м зміг купити п'ять **моргів** поля, **сіножіть**, та ще й **морг** лісу в **Козакові** долині. І тільки я перший урожай **зібров**, як прийшли совіти і забрали **всьо**, а сам я чудом **сі вратував**. **Переховувовсі** до самої **войни** в **їдного** колеги в Львові. Аби-м хтось не **пізнов на вулиці**, то **м запустив** бороду і ходив з **коштуром**.*

□ *А за німців як склалася Ваша доля? – цікавився чиновник.*

*За німців було би **всьо** добре, якби не поліз в політику, пане...*

□ *Ну, але на заводі Ви таки набідувалися? Бачу з довідки, що ви там аж чотирнадцять місяців були...*

□ *Так, пане. А по **войні** мене після фільтрації направили в Магадан. На **п'ятнайцять** літ! О там я **сі**, пане, **набідував!***

Мовлення Олекси Білоуса, стилізоване під говірку, вирізняється на тлі літературної, унормованої мови чиновника. За діалектизмами легко впізнається регіональна і соціальна належність персонажа. Діалектні лексичні (*морг*, *коштур*) та більшою мірою фонетичні і морфологічні форми, на зразок *Гамерики*, *зібров*, *їдного*, що є виразними особливостями наддністрянського говору, кваліфікують Олексу як вихідця з Опілля.

У художній мові Б. Голода наддністрянські діалектизми є визначальним елементом побудови літературно-художнього образу персонажа. Автор використовує лексичні діалектні одиниці, які експліковано вказують на властивості характеру героя, його звички, поведінку, наприклад, лексеми *гниляга* 'ледащо, нероба', *сарака* 'бідолаха', *бахур* 'хлопчисько, бешкетник', *вар'ят* 'божевільний', *пияк* 'п'яниця, *файний* 'гарний, добрий': – *Твоя **гниляга** могла би вигнати козу з саду; Колись, як був молодим, як був здоровим, то, напевно, такой крав **сарака**; – Що то за такі льоди мені дали, нанашку? ⟨...⟩ – поки мій Петро вернувся з міста, то з них одна юшка, одна цинтрифуга лишилася, – розводила Мінка руками. – Ще й мало не дістала від свого **вар'ята**; – Бо боятсі діда. Що, Ви не видите? – буркнув **бахур**; – **Файний** той Панько Вовк. Такий культурний, вихований. Навіть чимось подібний на вчителя*

нашого; – *Та хлопці вже поправили... – Ті пияки? Дивиси, би ти стіна на голову не впала!* Як бачимо, більшість діалектних лексем уживаються як негативно-оцінні найменування.

Діалектні одиниці в художній мові Б. Голода відіграють важливу роль у збагаченні й розбудові системи тропів і стилістичних фігур. Зокрема, такі наддністрянські діалектизми, як *рондиль* ‘сковорода’, *путня* ‘відро’, *бамбетель* ‘лава-ліжко’ вживаються як об’єкт порівнянь: *Я вже, як на розпеченім рондлі сиджу; – Ай, нанашку, шо то за коні? Бульбу Ви ними плужкувати не будете. – Та жи в него копито, як путні. Він Вам усю бульбу витолоче; Потім п’ять-шість німців сідали і ставали на широку, як бамбетель, спину ваговоза.*

Наддністрянські діалектизми виступають важливим текстотвірним чинником у новелах і оповіданнях Б. Голода. Автор уводить діалектні одиниці у назви творів (“Трафунок”, “Не по-люцки”, “Мнеконький”) як такі, що адекватніше виражають певний смисл, спрямовують подальший процес сприйняття та розуміння художнього твору.

Отже, Б. Голод вдало використав наддністрянський говір зі стилістичною метою. Цілеспрямоване застосування діалектизмів у мові творів виявляється у протиставленні діалектного, регіонального, літературного, унормованому. Мовлення персонажів новел і оповідань Б. Голода шляхом уведення фонетичних, морфологічних і лексичних діалектних форм стилізується під наддністрянську говірку. В авторській мові, літературній, унормованій, вжиті тільки лексичні діалектизми.

Наддністрянські діалектні одиниці в художній мові Б. Голода виконують номінативно-пізнавальну, експресивну функції, виступають засобом індивідуалізації та типізації мови персонажів, забезпечують художню переконливість і етнографічну достовірність зображуваного, збагачують і розбудовують систему тропів.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у з’ясуванні стилістичних функцій та естетичної цінності наддністрянських діалектизмів у мові творів інших сучасних українських письменників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голод Б. Грішники / Богдан Голод. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. – 192 с.
2. Голод Б.М. Das ist Brot / Б. М. Голод. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. – 216 с.
3. Грещук В. Діалектне слово в художній мові / Василь Грещук // Українознавчі студії. – 2010 – 2011. – № 11-12. – С. 3-11.
4. Грещук Василь. Південно-західні діалекти в українській художній мові. Нарис / Василь Грещук, Валентина Грещук. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника, 2010. – 309 с.
5. Жилко Ф.Т. Мова новел Марка Черемшини / Ф.Т. Жилко // Українська мова і література в школі. – 1954. – №4. – С. 20-31.
6. Кобилянський Б.В. Діалект і літературна мова / Б.В. Кобилянський. – К., 1960. – 276 с.
7. Кононенко В. Мовостиль західноукраїнських письменників: регіональний аспект / В. Кононенко // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Філологія (Мовознавство) / [редкол.: В.Г. Матвійшин (голова) та ін.]. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський

відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. Випуск XIX-XX. – С. 17-21.

8. Матвіяс І. Відображення говорів у мові Леся Мартовича / І. Матвіяс // Культура слова. – Вип. 73. – К., 2010. – С. 80-84.
9. Матвіяс І. Г. Відображення гуцульського говору в мові творів Марка Черемшини / І.Г. Матвіяс // Мовознавство. – 2011. – №2. – С. 14-18.

В статье рассматриваются надднестрянские диалектизмы в языке произведений Б. Голода. Анализируются особенности введения диалектных единиц у речь персонажей и в речь автора. Устанавливаются стилистические функции диалектизмов у художественных текстах.

Ключевые слова: диалектизм, художественная функция, речь автора, речь персонажей.

The article deals with the Upper-Dnister dialecticisms used in B. Holod's works. It analyzes the peculiarities of introducing dialect items in the character's and author's speech and establishes the stylistic functions of dialecticisms in the works of fiction.

Keywords: dialecticism, stylistic function, author's speech, character's speech.

УДК 811.161.2'373.46:33

Товстенко В.Р.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ У РІЗНИХ СТИЛЯХ МОВИ

Проаналізовано економічну термінологію в різних функціональних стилях мови, з'ясовано основні джерела запозичень, обґрунтовано національний характер української економічної термінології. Проаналізовано співвідношення національного та іншомовного елементів у сучасній економічній термінології. Досліджено закономірності формування та унормування економічної термінології. Проаналізовано терміносполучення, утворені шляхом метафоризації та метонімізації. З'ясовано причини використання економічних термінів у творах української літератури.

Ключові слова: термін-запозичення, інтернаціоналізм, економічна термінологія, термінологізація загальноживаної лексики.

За допомогою наукового стилю реалізується мовна функція повідомлення. Твори, виконані в цьому стилі, містять наукову інформацію, яку треба довести до різних верств суспільства. Наукові статті в галузевих газетах або журналах мають за мету зацікавити інформацією якнайбільше коло людей